

РОГАТИНСЬКА Н. З.,
кандидат юридичних наук,
доцент та завідувач кафедри публічного
права юридичного факультету
(Тернопільський національний
економічний університет)

УДК 343.14+343.135

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У статті проаналізовано основні положення стадії досудового розслідування відповідно до нового Кримінального процесуального кодексу України. Визначено функції органів досудового розслідування. Особливу увагу приділено питанню недопустимості розголошення відомостей під час досудового розслідування.

Ключові слова: досудове розслідування, слідчий, зупинення досудового слідства, недопустимість розголошення відомостей.

В статье проанализированы основные положения стадии досудебного расследования в соответствии с новым Уголовным процессуальным кодексом Украины. Определены функции органов досудебного расследования. Особенное внимание уделено вопросу недопустимости разглашения сведений во время досудебного расследования.

Ключевые слова: досудебное расследование, следователь, остановка досудебного следствия, недопустимость разглашения сведений.

In the article the substantive provisions of the stage of pre-trial investigation are analysed in accordance with new KPC of Ukraine. The functions of organs of pre-trial investigation are certain. The special attention is spared the question of unadmission of disclosure of information during pre-trial investigation.

Key words: pre-trial investigation, investigator, stop of pre-trial investigation, inadmissibility of the disclosure of information.

Вступ. Стадія досудового розслідування завжди викликана численними та складними проблемами. Основними напрямками реформування досудового розслідування відповідно до нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) є, по-перше, забезпечення процесуальної рівності учасників кримінального провадження; по-друге, оптимізація системи заходів забезпечення та запобіжних заходів; по-третє, удосконалення порядку проведення негласних слідчих дій. Заслугове на увагу питання, як саме повинна розпочинатися та якою повинна бути на сучасному етапі стадія досудового розслідування.

Правозастосовча практика свідчить, що мало уваги приділяється саме особливостям реалізації кримінально-процесуальних функцій, що негативно в подальшому впливає на повноту та всебічність розгляду кримінальної справи.

Постановка завдання. Аналіз проблем, які виникають на стадії досудового розслідування, та шляхи їх вирішення.

Результати дослідження. Проблематика стадії досудового розслідування давно перебуває в полі зору науковців. До неї звертались у своїх працях такі вчені: Ю.П. Аленін, О.Р. Михайленко, Ю.М. Грошевой, Т.М. Добровольська, З.З. Зінатулін, А.С. Кобликов,

Л.Д. Кокорев, О.П. Кучинська, О.М. Ларин, Є.Д. Лук'янчиков, П.А. Лупинська, Є.Г. Мартинчик, Я.О. Мотовіловкер, О.Р. Михайленко, М.М. Михеєнко, В.Т. Маляренко, В.Т. Нор, Г.М. Омеляненко, В.О. Попелюшко, В.М. Тертишник, А.Л. Ципкін, В.П. Шибіко, В.К. Шкарлупа, П.Л. Фріс, П.С. Елькінд та ін.

Виклад основного матеріалу. Досудове розслідування є важливою та невід'ємною частиною кримінального процесу, яка характеризується своїми особливими завданнями, суб'єктами та процесуальними рішеннями. Саме тому є необхідність у системному підході як до розгляду деяких питань, які виникають на стадії досудового розслідування, так і діяльності слідчого, що входять до його структури.

У відповідності з КПК України, досудове розслідування – це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення слідчим або прокурором відомостей (не пізніше 24 годин після подання заяви), повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ними з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про учинення кримінального правопорушення про відоме чи виявлене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань [1, с. 118].

Основною складовою стадії досудового розслідування є органи досудового розслідування, на яких покладено низку завдань та функцій, які вони виконують:

– усебічне, повне й неупереджене дослідження обставин кримінального провадження, виявлення як тих обставин, що викривають, так і тих, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставин, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надання їм належної правової оцінки та забезпечення прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень;

– аналіз слідчої практики, організації і результатів діяльності слідчих, винесення на основі цього в установленому порядку пропозицій щодо підвищення ефективності функціонування органів досудового розслідування, забезпечення правопорядку, посилення боротьби зі злочинністю, інформування населення із зазначених питань через засоби масової інформації;

– розроблення та реалізація заходів щодо дотримання законодавства, зміцнення службової дисципліни, підвищення якості досудового розслідування і скорочення його строків;

– вивчення й узагальнення міжнародного досвіду та впровадження його на практиці, а також розроблення сучасних методик розслідування окремих видів кримінальних правопорушень.

Основною фігурою на цій стадії є слідчий, який у кожній своїй дії та процесуальному рішенні реалізує норми визначені КПК України.

Варто зазначити, що організаційні моменти й моменти слідчої діяльності залежать часто насамперед від самого слідчого, від його внутрішнього суб'єктивізму на об'єкт роботи. Тому як слідчий до цього питання підійде, з повною відповідальністю або ні, а найголовніше, чи самостійно він буде виконувати свою роботу, чи буде ініціатором організації своєї роботи з розкриття і розслідування злочину, чи вистачить йому професійних умінь і знань з організації роботи й самих знань у цілому, чи зуміє він використовувати всі правові засоби при розслідуванні кримінального правопорушення, від того і буде залежати успіх розкриття і розслідування кримінальних справ. Ефективність і результативність проведення слідства залежить і від умінь слідчого в комплексі використовувати організаційні моменти в слідчій діяльності.

Вимоги, які пред'являються до результатів професійної діяльності слідчого, повинні гарантувати ефективність боротьби зі злочинністю і захист прав та законних інтересів громадян. Діяльність слідчого пов'язана з професійним ризиком, необхідністю приймати рішення і проводити слідчі дії в умовах дефіциту часу, обмеженості додаткової інформації, протидії з боку осіб, які зацікавлені в результатах розслідування, що іноді призводить до слідчих помилок.

Усі якості, якими має володіти слідчий, можна розділити на три категорії: інтелектуальні, характерологічні (вольові) та психофізичні. Для слідчого дуже важливим є вміння

сприймати інформацію, запам'ятовувати і відображати її засобами письмової мови. Назріла необхідність удосконалення підготовки слідчого і з цією метою утворення комплексної програми щодо відбору кандидатів на навчання у вищих навчальних закладах, системи початкової підготовки та підвищення професійної майстерності післявузівської освіти.

Отже, слідча діяльність ґрунтується на нормах кримінально-процесуального законодавства. Тому для слідчого його робота перебуває в межах правової імперативності. Заслугує на увагу думка В.С. Кузьмічова про те, що «мета слідчої діяльності – встановлення об'єктивної істини в рамках конкретної кримінальної справи, тому прийоми і засоби її здійснення повинні виключати помилкове рішення» [2, с. 35]

Відповідно до кримінально-процесуального закону досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання в порядку, передбаченому КПК України. Сам процес досудового розслідування кримінальних проступків реалізується відповідно до загальних правил кримінального провадження, про що зазначається у ст. 298 КПК України.

Під час проведення дізнання громадяни мають можливість користуватись такими ж правами учасників кримінального провадження, які передбачені КПК України, у ході здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень у цілому. Відмінність у правах залежатиме від процесуального статусу учасника кримінального провадження. Так, наприклад, потерпілий може набувати передбачених ст. 56 КПК України прав тільки після подачі заяви про залучення до провадження як потерпілого. Після цього йому вручається пам'ятка про процесуальні права й обов'язки потерпілого, що є письмовим підтвердженням набуття статусу потерпілого.

Специфіка здійснення провадження в кримінальних проступках передбачає, що під час їх розслідування не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою. Ці обмеження вводяться у зв'язку з тим, що суспільна небезпечність кримінальних проступків, у порівнянні зі злочинами, менша, тому і процесуальний вплив на права та свободи людини повинен також бути меншим.

Враховуючи таку обставину, до підозрюваного можуть обиратись лише запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання чи особистої поруки. До того ж, зазначені запобіжні заходи можуть обиратись лише слідчим суддею і тільки у випадках, чітко передбачених КПК України, що, по суті, і є процесуальною гарантією додержання прав людини в кримінальному провадженні.

Кримінально-процесуальним кодексом України було затверджено низку нововведень, одне із яких – це положення, що стосується саме відмови від інституту порушення кримінальної справи. Автор нового КПК України, В.І. Фаринник зазначив, що «за таких умов громадяни матимуть змогу реалізувати право на захист своїх інтересів відразу після надходження заяви чи повідомлення про злочин. Зазначене виключить конфлікти між працівниками правоохоронних органів та громадянами, оскільки кожна заява, кожне повідомлення громадянина буде розглянуто та, відповідно, буде прийнято рішення щодо них» [3].

Як вже зазначалось, одним з основних завдань кримінального судочинства є забезпечення повного, швидкого розслідування обставин злочину, яке здійснюється саме на стадії досудового розслідування. Але на цьому шляху іноді виникають ситуації, через які органи досудового розслідування не завжди можуть безперервно й своєчасно проводити необхідні слідчі дії та приймати відповідні рішення для швидкого завершення досудового провадження. У зв'язку із цим у кримінальному процесі існує інститут зупинення досудового розслідування до моменту усунення відповідних перешкод у його провадженні.

Ухвалюючи рішення про зупинення досудового розслідування, слідчий та прокурор повинні мати у своєму розпорядженні достатні докази, що підтверджують наявність зазначених у законі обставин, які перешкоджають досудовому провадженню.

Це означає, що докази, якими обґрунтовується рішення про зупинення досудового провадження, повинні бути достовірними, перевіреними й оціненими за загальними

правилами, які висуваються до них законом (ст. 94 КПК України). Їх кількість повинна скласти сукупність, що дозволяє прийняти правильне рішення. При цьому рішення про зупинення повинно базуватися не на простій сукупності доказів, а на їх системі, під якою розуміється безліч доказів, логічно пов'язаних між собою внутрішнім непротиріччям у встановленні обставини, що вказана в законі (ч. 1 ст. 280 КПК України).

Відповідно до ст. 280 КПК України передбачено підстави та порядок зупинення досудового розслідування.

1. Досудове розслідування може бути зупинене після повідомлення особі про підозру в разі, якщо:

1) підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі в кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком;

2) підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме;

3) наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

2. До зупинення досудового розслідування слідчий зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе.

3. Якщо в кримінальному провадженні є два або декілька підозрюваних, а підстави для зупинення стосуються не всіх, прокурор має право виділити досудове розслідування й зупинити його стосовно окремих підозрюваних.

4. Досудове розслідування зупиняється вмотивованою постановою прокурора або слідчого за погодженням із прокурором, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Копія постанови надсилається стороні захисту, потерпілому, які мають право її оскаржити слідчому судді.

5. Після зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій не допускається, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного.

Важливим питанням, яке може істотно вплинути на хід кримінального провадження, завдати шкоди правам, свободам і законним інтересам учасників кримінального судочинства, стати на заваді встановлення обставин, що підлягають доказуванню і мають значення для кримінального провадження, є розголошення відомостей, одержаних під час досудового розслідування. Щоб запобігти цьому законом встановлена заборона розголошувати такі відомості, а в разі необхідності окремі відомості можна розголосити лише з дозволу слідчого або прокурора. Передчасне їх розголошення може негативно вплинути на хід досудового провадження в справі, дати можливість винному приховати або знищити сліди злочину, речі й документи, що можуть бути джерелами доказів, сфальсифікувати докази, ухилитися від слідства й суду, погрожувати або завдати шкоди підозрюваному, потерпілому та іншим особам. Так, на конституційному рівні, у ст. 32 Основного Закону зазначено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте й сімейне життя, крім випадків передбачених Конституцією України [4]. Тому дослідження цього питання на сьогодні є надзвичайно актуальним, коли права, свободи та інтереси осіб порушуються на всіх стадіях кримінального провадження.

Розголошення даних досудового розслідування допускається лише у визначеному обсязі, за умови, що розголошення не суперечить інтересам досудового розслідування й не пов'язане з порушенням прав і законних інтересів учасників кримінального судочинства третім особам або засобам масової інформації можливе лише у виняткових випадках і лише за згодою тієї особи, якої вони стосуються.

Прийняте рішення щодо розголошення відомостей досудового розслідування є відповідальним кроком особи, що здійснює кримінальне провадження, оскільки не можна повністю виключати настання негативних наслідків такого рішення. Тому таке рішення повинна приймати лише одна особа – слідчий.

Структуру механізму кримінально-процесуального забезпечення недопустимості розголошення даних кримінального судочинства складають такі елементи: 1) криміналь-

но-процесуальні норми, які регулюють відкритість і закритість кримінального судочинства з метою забезпечення недопустимості розголошення даних у кримінальній справі; 2) правовідносини, що забезпечують реалізацію процесуальних норм у сфері захисту конфіденційної інформації; 3) правосвідомість, що міститься у внутрішній потребі в законслухняній поведінці у сфері забезпечення допустимості розголошення даних у кримінальній справі; 4) рішення, що визначають зміст документів, які забезпечують нерозголошення даних у кримінальній справі; 5) юридична відповідальність за порушення учасником кримінального процесу обов'язку щодо нерозголошення даних у кримінальній справі [5, с. 9, 13–15].

Успішне досягнення мети досудового слідства залежить не тільки від правових, але й від етичних і моральних засад у слідчій діяльності. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується необхідністю у визначенні й науковому обґрунтуванні системно складових принципів побудови і функціонування суспільства, перегляді морально-етичних і правових основ суспільного життя. Одним із пріоритетних напрямів цього процесу є перегляд і визначення морально-етичної діяльності слідчої діяльності [6, с. 55].

Висновки. Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що наведений перелік проблемних питань стадії досудового розслідування необхідно постійно вдосконалювати, запроваджуючи здобутки міжнародного досвіду в практичну діяльність органів досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 20 серпня 2013 р. – К. : Паливода А.В., 2013. – 328 с.
2. Кузьмичёв В.С. Следственная деятельность: сущность, принципы, криминалистические приёмы и средства осуществления : дисс. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 / В.С. Кузьмичёв. – К., 1996. – 503 с.
3. Фаринник В.І. Початок досудового розслідування за Кримінальним процесуальним кодексом України / В.І. Фаринник // Юридичний вісник України. – 2012. – № 24. – 16–22 червня. – С. 4.
4. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 41.
5. Крилов А.В. К вопросу об определении тайны следствия / А.В. Крилов // Российский следователь. – 2003. – № 9. – С. 13–15.
6. Черноус Ю.М. Морально-этична характеристика слідчих дій / Ю.М. Черноус // Право України. – 2005. – № 2. – С. 55–59.

